

BERG 2012

Bergs krönika 2012

Årgång 69

Välkommen till en ny årgång av Bergs krönika.

Även i år kan vi bjuda på en blandad kompott av ämnen, allt från vårt lokala försvar under indelningsverket, till ett oväntat besök av lappugglan. Missa inte berättelsen om den konflikt kring vattenregleringen i Hjula-
torps å som fick mjölnaren att lämna sin kvarn – trots att han fick rätt i
tinget. Här tecknas också ett porträtt av en av bygdens förgrundsfigurer
under flera decennier, Oscar Palm.

Vi hoppas att du i denna bredd av ämnen ska finna något i denna
krönika som är intressant för just dig!

Vi vill än en gång framföra vårt tack till alla som på olika sätt medver-
kat till att Bergs krönika består år efter år. Ett stort tack till alla skribenter
och alla som bidragit med faktauppgifter. Tack också till alla som fångat
året i bild och bidragit med foton – Erik Andersson, Eva Valente, Torsten
Persson, Maria Richter Simsek, Emma Krantz och Cecilia Hedstig, för att
nämna några. Och inte minst ett stort tack till alla som kommit med goda
idéer.

Utan er – ingen krönika!

Berg i mars 2013

För redaktionskommittén

Kerstin Haggren

Sune Andersson

Jerker Haglund

Omslagsbild: Vacker näckrosblomning. Bilden tagen vid Lundasjön.

*Bilder på sista sidan: Utklädda figurer från äventyrsspelet Lodgha. Försäljning i La'gårn
i Lädja Knapagård under Bergveckan. Här tillverkas vegetarisk korv under Kunskapsfes-
tivalen. Fullt på kafé Kaffebönan i Bergs bygdegård.*

Verksamhetsberättelse

Bergs hembygdsförening sammanfattar verksamheten 2012

Styrelsen har under verksamhetsåret bestått av följande ledamöter:

Bengt Göransson, ordförande.

Torsten Persson, sekreterare.

Lena Johansson, kassör.

Övriga ledamöter: Erik Andersson, Ingrid Johansson, Eva Karlsson, Sara Karlsson, Lars Nyvall.

Suppleanter: Inga-Gun Andersson, Irene Eng, Barbro Ahl.

Revisorer: Ewert Ericson (smk), Filip Karlsson, med Lars-Erik Persson som revisorssuppleant.

Redaktionskommitté, Bergs krönika: Kerstin Haggren (smk), Sune Andersson, Jerker Haglund.

Arkivansvarig och förmedling av äldre krönikor: Bengt Göransson, Lena Johansson.

Stugvärdar: Eva Karlsson, Barbro Ahl, Ulla Weis.

Gårds- och inventariekommitté:

Erik Andersson (smk), Gustav Andersson, Bengt Bengtsson, Folke Johansson, Kennet Johansson, Karl Heintz Weis.

Ledamot i styrelsen för Lilla Björka: Eva Persson.

EU-ansvarig Bengt Göransson.

Roteombud:

Björka/Herrgården Barbro Ahl

Ernatorp Kent Eng

Holma/Ramsås Stefan Gustafsson

Sandvik/Matkull Ian Wennerholm

Lövhult Gunnar Larsson

Rösås Folke Johansson

Hult Gustaf Andersson

Lädja Cecilia Hedstig

Hjulatorp Bertil Johansson

Valberedningen: Gunnar Larsson (smk), Ewert Ericson, Karl Johan Krantz.

*Valborgs-
firandet i
hembygds-
gården har
blivit en
uppskattad
tradition för
hela socknen.*

Verksamhet

Styrelsen har under verksamhetsåret, utöver konstituerande sammanträde i samband med årsmötet, haft sju sammanträden. Ordföranden har också medverkat i en styrgrupp för projektet Lärande byggd.

Våren

Årsmötet hölls i bygdegården 25 mars 2012, med ett trettioital medlemmar närvarande.

Håkan Palm och Gunnar Lydig visade ett mycket intressant bildspel från ett besök i Sri Lanka. Hjulatorps rote under Barbro Johanssons ledning ansvarade för kaffe med tilltugg.

*Vårtalare var Cissi och Lalle
Hedstig.*

Våryra i Berg firades för andra året i rad lördagen och söndagen den 21–22 april. Under lördagen kunde man på hembygdsgården lära sig att baka tunnbröd under ledning av Lena Johansson och på söndagen serverades våfflor med Kennet Johansson som huvudansvarig.

Valborg firades som traditionen bjuder med våreld, kyrkokör och kaffeservering i samarbete med sockenrådet och Lädja badplats-

Rotevandring hölls i Ernatorp. Lars-Göran och Marita Pehrsson framför sitt hem Ernatorp Jonsgård, tillsammans med dottern Mimmi Schill och Lars-Görans systrar Helen Pehrsson och Birgitta Hansson.

förening. Mycket folk hade samlats och både kyrkokör och vårelld värmdes. Vårtalare var Årets Bergbor Cecilia och Lars-Göran Hedstig. De kåserade kring hur man kan få ihop tillvaron med att arbeta och bo på landet.

Den efterlängtnade krönikan, årgång 68, med ett som vanligt intressant innehåll delades ut till roteombuden i slutet av våren för vidare distribution till intresserade.

Sommaren med Bergveckan

Hembygdsföreningen och stiftelsen Gustafs Bjursjö var värdar den 2 juni för ett föreningskafé på Lilla Björka. Ett 30-tal gäster bjöds på kaffe och våfflor. Ansvar för våfflorna hade som vanligt Kennet Johansson.

Hembygdsgården var öppen hela Bergveckan samt söndagseftermiddagar och onsdagskvällar från mitten av juli till mitten av augusti. Onsdagarna var i samarbete med Lilla Björka där seminariedeltagarna i Lilla Björkas onsdagsseminarier erbjöds en eftersits på hembygdsgården.

Under Bergveckan hade vi, som vanligt, många besök. Kaffe med våfflor

och de arrangemang som vi erbjöd lockade många. Under tisdagen visade vi upp och hade workshop i handaslöjd. Irene Eng visade gaffelteknik, Marianne Petersson och Eivor Fransson visade hur man knyter nät och väver band, Ninni Johansson visade på lappteknik och Jonatan Karlsson origami. Onsdagkvällen lockade många deltagare som erbjöds en sommarhyllning under rubriken "Om sommaren sköna" med sång, spel och dikt. Ett mycket uppskattat arrangemang med Värends spelmansgille, diktläsning av Gunnar Carlberg och solosång av Evert Karlsson.

En pristävling om "Min bästa sylt" arrangerades under Torsten Perssons ledning under torsdagen. 14 bidrag av sylt, marmelad och chutney lämnades in. En jury med Moheda sylts Solveig Nilsson som ordförande utsåg "Häxans marmelad", tillverkad av Eva Welinder, som vinnare – en illgrön marmelad som enligt burken gör en listig och glad. Alla deltagare fick diplom, tackbrev och receptsamling. De traditionella våfflorna skippades på fredagen till förmån för kex, scones och sylt.

Under övriga öppettider har det varit färre besökare. Vi planerar för en bättre marknadsföring och programinslag för att locka flera besökare nästkommande säsong.

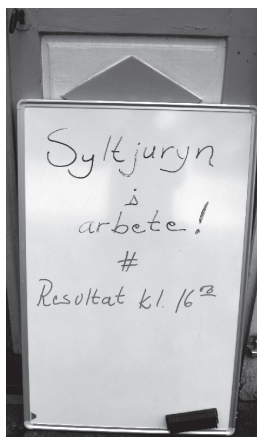
Årets slättergille ägde rum den 27 juli. Att slå med lie är en viktig kunskap som behöver värnas. Hembygdsföreningen får också ett stöd från jordbruksverket för skötseln av slätterängen. Slätterorkestern underhöll och efter avslutat arbete ljöd vällingklockan. Då var det dags för slättergröt, kaffe och smörgås, ordnat av Hjulatorps rote under ledning av Inga-Gun Andersson. En belgisk familj som gästade Lädja deltog med liv och lust i såväl arbete som måltid.

Sensommar och höst

Rotevandringen ägde rum i Ernatorps by. Kent och Irene Eng tog på gårdsplanen emot rekordmånga deltagare. Nästan alla Ernatorpsbor fanns på plats och berättade om sin gård, ett mycket uppskattat upplägg. Vi var många som lärde känna "nya" människor. Sune Andersson höll ihop vandringen och kunde som vanligt tillsammans med Bengt Jonasson tillföra mycket kunskap om människorna och gårdarna i Ernatorp. Vi avslutade vandringen med kaffe och eftersnack i Kents och Irenes oas bakom huvudbyggnaden.

Kura skymning ägde rum den 4 oktober. Kennet Johansson, Barbro Ahl med flera berättade om Olga Bohlin och hennes verksamhet som karamellkokerska.

Tävlingen om bästa kringlan byttes i år mot tävling om bästa sylten. Vann gjorde Håxans marmelad, en riktigt grön skapelse av Eva Welinder.

Slutord

Ekonomi är god. Vi har inte gjort några större investeringar de senaste åren. En renovering, uppräschning av köket har diskuterats, men inget har beslutats. Vi hoppas komma till skott under 2013. Även gården och uthusen behöver underhåll, som kommer att kosta pengar.

Under året har vi medverkat i projektet Lärande Bygd (<http://larande-bygd.wordpress.com>). Projektet avslutades under året. Vi hoppas att flera "delprojekt" kommer att leva vidare. Vi kommer att medverka i kunskapsbanken och föreningskafé på Lilla Björka samt ansvara för naturnära cykelturer.

Till sist vill styrelsen tacka alla som är medlemmar och på det sättet stödjer hembygdsrörelsen och alla som på olika sätt har lagt ned arbete på hembygdsföreningens verksamhet. Endast ett fåtal av dem är nämnda med namn i ovanstående text. Som ett litet tack inbjöds alla dessa flitiga personer till en avslutande fest på Broaskogs gårdsbutik och café. Vi var en stor grupp som beundrade miljön och njöt av förplägnaden.

För Bergs hembygdsförening 2012

Bengt Göransson

Torsten Persson

Lena Johansson

Lappugglan vid Rödemosse fotograferades av Tobias Ivarsson hemmahörande på Hagtorpet i Ormesberga.

Rar lappuggla vid Rödemosse

av Mikael Persson

I december syntes för första gången lappugglan i Växjö kommun. Ornitologen Mikael Persson från Växjö, som ofta vistas ute i Bergs skogar då släktgården finns i Hörda, Ormesberga, berättar om sin upptäckt vid Rödemosse.

Det finns fåglar. Och så finns lappugglan som självklart är en sådan, men också ett väsen, som för tankarna mot troll. Den asprå fjäderdräkten signalerar vildmark och ansiktet är en stubbe med genomträngande blick. Första december 2012 dök denna magnifika fågel för första gången upp i Växjö kommun. Platsen var Rödemosse i Bergs socken.

Vintern hade börjat smyga sig på Småland. Några försynta snöflingor föll mot marken, men isen hade redan lagt sig över Kyrkesjön och landskapet tycktes sova.

Lappugglan

Lappugglan är till storleken Europas största uggla efter berguv. Arten livnär sig så gott som uteslutande på gnagare och fångar helst vattensork. Lappuggla häckar i taigaskog från Nordamerika och vidare öster ut genom Skandinavien i ett nästan komplett varv runt det norra halvklotet. Dessutom finns mindre bestånd i Kaliforniens Sierra Nevada. I Sverige är lappugglan alltså exklusiv. Under 1940- och 1950-talen började arten häcka i nordöstligaste Sverige. Sedan dess har den sakta spridit sig söderut och även etablerat sig i Jämtland, Dalarna och Västmanland. Sommaren 2012 konstaterades de två första häckningarna i Småland och mycket tyder på att lappugglan kan vara på väg att etablera sig hos oss på samma sätt som arten gjorde i Mellansverige för några årtionden sedan.

Jag vandrade norrut från släktgården Hörda Norregård i Ormesberga och undrade var alla fåglar tagit vägen. Flyttat från kylan förstås, och tagit med sig alla ljud söderut med undantag för äppelträdets entita och pilfinkarnas lågmälda diskussioner.

Ute i skogen var det nära nog tyst. Vid Bergbrottet trumpetade en liten flock med domherrar under ett nasalt nyh, nyh, nyh, som fick mig att tänka på ljudet från en backande lastbil. Och vid Rödemosse gnällde taltitan som vanligt inför tofsmesens pigga drillar och kungsfåglarnas försynta viskningar.

Upptäckten

I stort verkade det bli en sömnig dag utan sensationer. Men just som jag tänkt tanken skymtade en grå skugga. Den försvann ljudlöst över myrkanten och lämnade mig förbryllad. Färg och storlek talade för tjäderhöna, men den elastiska flykten och just det faktum att det inte hördes något buller, faktiskt inget ljud alls, talade för något annat.

Någon minut senare fick gåtan sin lösning. I en tall satt lappugglan. Blicken var skarpt gul och genomträngande och jag höll andan. Visst hade jag drömt om att någon gång få möta denna, den kanske vackraste och mäktigaste av alla fåglar, hemma i Småland. Men tanken var ungefär som när man köper en penninglott eller lämnar in tipset. Man vet att man har chansen. Men också att den är väldigt, väldigt liten.

Men nu satt ugglan där fullständigt orädd och spanade efter favoritbytet vattensork. Fågeln tillhör Norrlands väldiga skogar och är fullständigt orädd och obekymrad inför mötet med människor.

Kort besök

Jag njöt av bilden tillsammans med Therese Petersson och hoppades samtidigt att fler skulle få dela sällskapet. Grannskapets Tobias Ivarsson, Johan Sandström och Per Fogelström var snart på plats och kikade på den celebra gästen, som till skillnad mot flera andra sydligt gästade lappugglor verkade både välmående, vaksam och pigg.

Då skymningen anlände fanns lappugglan fortfarande på plats. Följande morgon och förmiddag kunde den emellertid inte återfinnas. Men ugglor är som bekant diskreta dagtid, och vi är många som bär på förhoppningar om att lappugglan ska finnas kvar vid Rödemosse och fram emot vårkanten åter ge sig till känna genom sitt dova hoande.

Till sist ett stort tack till markägare och jaktlag för gott bemötande och även tack till gästande fågelskådare och fotografer som respekterade ugglans integritet.

Indelningsverket i Berg

av Karl Johan Krantz

Hur har vårt försvar sett ut genom historien? Karl Johan Krantz, historiker och tidigare chef för Smålands museum, berättade i förra årets krönika om vårt medeltida försvar. Nu går han vidare i historien och skildrar Bergbygdens roll i det nationella försvaret under indelningsverket.

Gustaf Eriksson Vasas allt starkare kontroll över bygden och tidens formalisering av skatteuttag fick kraftiga reaktioner under 1530-talet. De utmynnade i Dackefejden som mobiliserade en stor del av småländsk bygd i en resning mot nationalstaten.

När upproret ebbat ut återstod kungens räfst mot de upproriska. En rimlig lösning hade varit likvidering av alla dem som satt sig upp mot nationen. Det hade emellertid inneburit en allvarlig försvagning av smålandsbygdens skatteförmåga. Kungen och hans omgivning såg istället en lösning på statens ständiga inhyrning av legosoldater.

Värvade Dackeknektar

Genom att skapa en nationell armé baserad på statens jordinnehav och böndernas skattekraft skulle statsutgifterna kunna kontrolleras. Samtidigt skulle försvarsförmågan bli mindre sårbar om beroendet av lejd trupp minskade. I direktiv 1543 till hövitsmännen på Kalmar slott och Kronobergs slott uppmanade konungen dem att värva i första hand ogifta karlar till en begynnande nationell armé. Att värva tidigare dackeknektar såg kungen vara en lämplig väg att underlätta assimileringen av upproriska bygder i den nationella gemenskap som staten bildade grund för.

Arméns förband organiserades efterhand landskapsvis i fanor och fänikor. Fanor utgjordes av ryttare och fänikor av fotfolk. Båda förbandstyperna omfattade vardera 500 man. Gårdar indelades att bekosta respektive knekt eller ryttare med statens gårdsvisa skatteuttag.

Det tog naturligtvis tid att forma systemet och det krävdes uppbyggnad av en administration som kunde förteckna vilka som ställde upp som soldater och para dem mot skatteuttaget på specifika gårdar.

Det organisatoriska system som växte fram under Gustav Vasa, och

Smålandshusar omkring 1850, med häst och utrustning som skulle ingå.

kanske främst under sönerna Erik och Johan, kom att utgöra en tidig indelning av hur statens skatteintäkter skulle fördelas på olika förvaltningskostnadsställen. Krigsmakten blev en tydlig del i det statsfinansiella systemet och begreppet indelningsverket har för många kommit att vara det samma som en dåtida krigsorganisation. Särskilt tydligt är det beträffande Karl XI indelningsverk, som egentligen bara var en förädling av det system som började utvecklas under 1500-talet.

Rusthållet kavalleri

Frågan har vetenskapligt behandlats av en rad historiker, särskilt med tonvikt på det yngre indelningsverk som utvecklades under 1680-talet. För Smålands del kom utfallet av Karl XI indelningsverk att bli ett rusthållet kavalleri. Det innebar att bönder som innehade gårdar med särskilt god skattekraft fick bekosta ryttare med utrustning och häst för det tänkta skatteuttaget. På samma sätt löstes finansieringen av tjänster inom civilstaten. Länsmän och andra samhällstjänare anvisades gårdar för sitt underhåll. För infanteriets underhåll förhandlade staten och allmogen fram

ett indelningsverksliknande system, allmänt kallat det ständiga knektehållet. Mer om detta längre fram.

Grunden till indelningsverket och det ständiga knektehållet sökte Karl XI regering i de tidigare lösningarna av det nationella försvaret. De hade i grunden utvecklats under vasaönerna och förädlats under 1620- och 1630-talen. Historikerna Gunnar Artéus och Peter Danielsson har avhandlingsvis behandlat indelningsverkets förhistoria. Artéus visar hur befälsförsörjningen inom den nationella armén ordnades under Erik XIV och Johan III medan Danielsson analyserar personalförsörjningen inom en specifik bygd under 1640-talet. Danielsson visar det äldre indelningsverkets komplexitet och svårigheterna att ersätta soldater som gått förlorade under krig.

Statlig makt över Berg

Bergs socken kom inte undan vasaönernas ambitioner att ordna en nationell komplettering av lejd trupp till armén. En genomgång av fogderäkenskaperna för socknen under några år under 1570-talet ger en fingervisning om intresset att ersätta skatteuttaget med att ta ansvaret för driften av en knekt alternativt en ryttare.

Skattenaturen inom socknen var nu efter reformationen fördelad på skatte, krono och frälse. Kyrkans gårdar var numera överförda till staten. Sockenkyrkans gård var inte längre församlingsägd utan disponerades som löneförmån av den av staten befullmäktigade prästen. Biskopsprebendegårdarna var också nu en del av kronans ägoinnehav. Trots detta levde begreppen kvar i fogderäkenskaperna, mest för att markera jordens ursprung.

Hur staten hanterade kronogårdarna var en rent statlig angelägenhet. De kunde belastas med ett arrende som i princip motsvarade vad en skattebonde erlade för en liknande gård. Men de kunde också utgöra grund för en knekts försörjning. Skattebönderna i sin tur betalade skatt som motsvarade gårdens produktionsförmåga. Om statens företrädare fann för gott att en skattegård skulle gälda kostnaderna för en knekt, då blev det så.

Bondens svåra val

För brukaren/arrendatorn fanns möjligheten att köpa in knektjtjänsten alternativt att själv ikläda sig tjänsten som knekt. Valde han det senare alternativet säkerställde han att skatteuttaget från gården tillföll honom

själv som ersättning för villigheten att tjäna staten. Under fredstid innebar det att bonden/knekten i stort sett var hemma och brukade sin jord. Då var valet att själv vara knekt en god affär. Men om yttre hot mot nationen stod för dörren gällde det att ansluta sig till sitt förband och göra tjänst. För dem som inte förut såg att ofärdstider kunde komma blev en kallelse till militärtjänst en obehaglig överraskning.

Om soldaten dog kvarstod kravet på gården att fortsätta ställa upp en knekt. Plötsligt blev kostnaderna uppenbara för änkan. Maken som varit knekt var borta. En ny knekt skulle anskaffas och han skulle avlönas. Det som under fred varit en god affär blev under krig en finansiell plåga.

Husarens sabel, som skulle ingå i utrustningen omkring 1815.

Samlat skatteuttag

Fogderäkenskaperna för Norrvidinge härad 1573 noterar bönderna i Berg, gård för gård efter skattenatur. För varje bonde anges skatteuttaget och i marginalen anges om de påtagit sig att hålla knekt. I vad mån bonden själv tjänade som knekt eller hade lejd karl framgår inte. Genom att hålla lejd knekt riskerade bonden inte att dras bort från bygden vid ofärd. Om bonden själv däremot ställde upp som sin egen knekt arbetade han i någon mening åt sig själv. Skatteuttaget kom honom själv till del, men risken fanns att tvingas dra iväg med livet som insats.

I räkenskaperna fanns ingen anledning för fogden att ange vilka gårdar som skulle hålla knekt om inte bonden själv ställde upp. Det samlade skatteuttaget kunde staten efter eget gottfinnande fördela efter behov utan att ange vilken gård som skulle gälda vad. Det är därför rimligt att utgå från att de bönder som i räkenskaperna har anteckningen knekt invid sitt namn också i själva verket ställde upp som knekt.

Åtta knektar från Berg

Genomgången av fogderäkenskaperna för några år under 1570-talet ger närmare kontakt med dåtidens samhälle. Manspersonerna framträder med

namn för respektive gård och representerar familjekollektiv med kvinnor och barn, pigor och drängar. Socknens totala invånarantal kan uppskattas på mycket lös grund till kanske 300–400 personer.

Skattebönder som antecknades som knekt 1573 var lädjaborna Anders Bengtsson, Per Månsson och Peder Persson. Vidare ställde två gårdar med i räkenskaperna otydbara namn upp med varsin knekt. Till dessa fem skattebondeknektar skall fogas den halva knekt som Jon Bengtsson i Ernatorp gjorde till en hel knekt tillsammans med frälselandbon Jon Persson i Fagerås. Till dessa fotsoldater skall fogas de som kronobönderna Måns i Wråen och Anders i Hagstad ställde upp som. Sålunda rekryterades i Bergs socken inte mindre än åtta knektar till smålandsfänikan. För huvuddelen av dessa står antecknat "till Kronoberg". Det kan tolkas som att de varit anvisade som fästningsman-
skap till Kronobergs slott eller ingått i en till Kronoberg underlydande del av smålandsfänikan. Anteckningen förekommer endast under 1573 och inte under de efterföljande åren.

*Sålunda rekryterades
i Berg socken inte
mindre än åtta knektar
till smålandsfänikan.*

Ryttare med utrustning och häst

Frälsebönder som antecknades under 1570-talet är brukare av gårdar i Hjulatorp, Rösås, Bråth, Fagerås, Matkull och Torset. De redovisas som en kollektiv grupp med personnamn i anslutningen till gårdsnamnet. Här förekommer Erik i Matkull, Jon Persson i Fagerås och Måns i Rösås. Det är sannolikt samme Jon Persson i Fagerås som stöttade upp Ernatorpabonden från halv till hel knekt. För hela kollektivet anges ryttare. Frågan som då inställer sig är om frälsegårdarna gemensamt satte upp en ryttare eller om varje frälsebonde hade att var för sig hålla en ryttare och häst med utrustning. Gårdarnas förmåga varierade stort. Bråth hade exempelvis betydligt sämre avkastningsförutsättningar än gårdar i Hjulatorp och Rösås. Slutsatsen blir att frälsegårdarnas samlade skattekraft med största sannolikhet skulle gälda kostnaderna för en ryttare med utrustning och häst. Vem av frälsebönderna som red för kollektivet kan av ett pennstreck i räkenskaperna möjligen uttolkas som att Jon Persson i Fagerås var den som skänklade hästen.

Bergs herrgård finns inte omnämnt i fogderäkenskaperna men satte med all sannolikhet upp en ryttare. Det ger för Bergs del två ryttare till smålandsfanan.

Husartorpet nr 60 vid Ingelstads skvadron, mer känt som Björkas, finns fortfarande kvar. Torpet ligger mellan Slätthult och Vrån och är numera fritidshus, ägt av Poul och Vibeke Bruun.

Den nationella armén var trettio år efter Dackefejden utvecklad och integrerad i bondesamhället. I vilken utsträckning bergbönder deltog på slagfältet kräver en omfattande insats att utreda. Soldatlängder måste jämföras med fogderäkenskaper för att knyta soldater till särskilda gårdar. Det är dock föga matnyttigt att veta vem som dog var bortom bygdens horisont. Det viktiga är hur organisationen fick genomslag i bygden och vilka effekter det hade på lokalsamhället.

Vasasönernas indelning av skatteintäkter till militärstatens finansiering kom att bilda grund för det äldre indelningsverk som utvecklades under Gustaf II Adolf. Soldatartiklar från 1619 anvisade hur bygdens bönder skulle ställa upp med en person till soldat på vart tionde bondehushåll. Detta belastade även Berg. Genom utskrivningarna fick de gårdar som anmält att skatteuttaget kunde gälda kostnad för soldat, stöd i jakten på knekt om inte den skattskyldige själv ställde upp. Samtidigt var utskrivningssystemet ett effektivt sätt för staten att förstärka armén vid tillfällen av stort manskapsbehov.

Början till Kronobergs regemente

Under 1620-talet organiserades ett stort landskapsregemente för Småland. Det innehöll cirka tretusen man och mönstrades första gången i Kalmar. Dessutom rekryterades fortfarande ett beridet förband i landskapet. Den tydliga länsindelning som gjordes i 1634 års regeringsform fick följderna även för armén. Under landshövdingarnas ansvar låg nu också personalförsörjningen till militära förband. Det var därför tjänligt att indela regementena länsvis. Först nu skapades ett egentligt Kronobergs regemente. Smålands kavalleriregemente behöll dock hela landskapet som sitt rekryteringsområde.

Rekryteringen fortsatte på samma grunder som under vasasönerna och Gustaf II Adolf. De långvariga krigen med alla utskrivningar tärde hårt på bygden. Under den relativt långa fredsperiod som följde under Karl XI påbörjades en utveckling av såväl den civila som den militära indelningen. Den genomförda reduktionen förbättrade statens finanser, dock fortfarande med jordbruksmarkens avkastningsförmåga som grund. För arméns del innebar indelningsverket att kavalleriets boställen och torp belastade jorden hos jordägare med särskilt goda bruksförutsättningar. Naturligt nog kom gamla reducerade adelsjordar att bli en betydande stomme i kavalleriets indelning.

I Berg blev gårdar som på något sätt var knutna till Bergs säteri kavallerihemman. Svårigheterna att över tid följa vilka hemman som vid olika tidpunkter varit knutna till kavalleriet har belysts av Sune Andersson 2003. Antalet beridna soldater synes emellertid ha varit tre åtminstone sedan 1690-talet. Berg, Björka och Vråen har varit kärngårdar, med stöd av andra gårdar. Boställena för ryttarna verkar ha varierat från den ena gården till den andra. Vid flera tillfällen har ryttaren inte ens bebott anvisad gård utan arrenderat ut bostället och bott på annat ställe.

Under i varje fall 1800-talet har Bergs säteris ryttartorp legat inom Björka by med nr 59, Sandvik nr 60 och Vråen nr 61, samtliga inom Ingelstad skvadron av husarregementet.

Tusen man

Nummerstyrkan för regementet var ända fram till 1812 ettusen man. Redan 1792 ändrades regementets namn från Smålands kavalleriregemente till Smålands dragonregemente för att redan 1801 benämnas Smålands lätta dragonregemente. I vad mån namnändringen innebar någon taktisk förändring för regementet må vara osagt. Normalt brukade

dragoner hästen mest till förflyttning för att sedan slåss i avsutten form.

1812 skedde en uppdelning av regementet i Smålands lätta dragonregemente och Smålands lätta dragonregementes infanteribataljon. Varje del hade nu en nummerstyrka av 500 man. Bergs socken fortsatte tillhanda hålla manskap till den uppsuttna delen av förbandet, vilken från 1822 fick det namn som de flesta känner – Smålands husarregemente.

Roteindelning

Parallellt med indelningen av kavalleriet permanentades det så kallade ständiga knektehållet på snarlik grund. Bygden indelades i rotar med ett antal byar och hemmantal inom varje rote. Enligt kontrakt med staten 1684 skulle varje ett och ett halvt mantal jord sätta upp en knekt, totalt 1100 soldater till Kronobergs regemente. Regimentet fördelades på åtta kompanier om vardera 137 alternativt 138 man.

Under perioden 1694 till 1901 var Bergs socken roteindeldad för totalt femton soldater. Under 1800-talet omfattade de numren 67 till 81 inom Norrvinge kompani. Byarnas soldater var torptilldelade och numrerade enligt följande: Hult 67, Hjulatorp 68, Lädja 69 och 79, Holma 70, Söreskog 71, Bredhult 72, Sandvik 73 och 74, Ernatorp 75, Geboda 76, Ramsås 77, Lövhult 78, Torset 80 och Björka 81.

*Under perioden 1694
till 1901 var Bergs
socken roteindeldad för
totalt femton soldater.*

Regementet var ett renodlat infanteriförband vars förflyttningssätt var fotmarsch. Vid de årliga regementsmötena i Växjö eller, från 1778, Kronobergshed gick soldaterna i korpralsomgångar till den punkt där kompaniets samlingsplats låg. Norrvinge kompani samlades på Kronobergshed vilket innebar att Bergs knektar inte behövde slita skor på några omvägar.

Militären var mångas försörjning

Det totala antalet soldater från Berg socken utgjorde således under indelningsverkets tid 18 man. Hypotetiskt skulle de kunna representera familjegrupper på kanske fem personer vilket innebar att 90 personer i socknen var direkt beroende av det militära för sin utkomst. Det innebar att mellan sju och tio procent av socknens invånare under 1800-talet fick sin försörjning till följd av statens anspråk på bygdens medverkan i krigsmakten. Till detta kom det beväringsmanskap som växte fram som

förstärkningsmanskap. Ansatserna att reformera krigsmaktens personalförsörjning under 1800-talet innebar att alla ogifta män i unga år skulle tjäna beväring under ett synnerligen begränsat antal dagar. I händelse av krig skulle de ersätta bortfallet manskap eller i särskilt kritiska lägen förstärka Kronobergs regementes numerär.

Under det sena 1800-talet gjorde sig diskussionen om allmän värnplikt ständigt påmind. Det ledde slutligen fram till den härordning 1901 som innebar att värnplikten infördes. Nu blev i ett slag allt manfolk i Berg mellan 18 och 47 år en del av Sveriges krigsmakt.

Urkunder

Smålands handlingar, fogderäkenskaper 1573-1578

Källor och Litteratur

Artéus, Gunnar, Till militärstatens förhistoria, 1986

Andersson, Sune (ed), Småstugornas folk i Berg, 2003

Danielsson, Peter, Från gård till slagfält, lic.avh 1998.

Grill, C, Statistiskt sammandrag af Svenska indelningsverket, 1855

Hansson, Martin, Huvudgårdar och herravälden. 2001, ak avh

Krantz, Karl Johan, Boställen och torp vid Ingelstad skvadron. I Kronobergsboken 1976

Larsson, Lars-Olof, Det medeltida Varend. 1964, ak avh

Larsson, Lars-Olof, Småländsk bebyggelsehistoria, 1:4 Norrvidinge härad. 1981

Larsson, Lars-Olof, Gustav Vasa och den nationella hären, Scandia 1967:2

Väder och natur 2012

av Erik Andersson

En torr vår och en väldigt regnig sommar. Det är så vi minns 2012. Erik Andersson, väderobservatör i Hult, sammanfattar sina iakttagelser kring väder och natur under året som gått.

Januari

Året inleddes med tre milda, ostadiga veckor. Det ena ovädret avlöste det andra. Första veckan dominerades helt av blåst, snöslask och regn. Hela 40 mm nederbörd föll fram till trettonhelgen. Det milda vädret medförde att snön inte blev liggande.

Efter den 21 januari blev det kallt och stadigt. Den snö som kom blev liggande resten av vintern. Minitemperaturen växlade mellan 5 och 8 minusgrader.

Februari

Det mäktiga högtrycket över Ryssland dominerade väderläget under månadens tre första veckor. Under första veckan låg nattemperaturen stadigt kring 15-18 minusgrader. I norra Sverige ibland minus 40 grader. Hela Europa hade sträng vinter, ända neråt Italien. Enligt SMHI var lufttrycket vid månadsskiftet så pass högt att Jas Gripen inte kunde flyga.

Snöfallet under februari var minimalt och snödjupet som mest 18 centimeter.

Den 23:e var vintern slut. Ljumma vindar på 6-7 plusgrader i flera dagar, bidrog till att fälten snabbt blev snöfria. Under fem dagar kom det också 20 mm regn.

Mars

Vid månadsskiftet var tjällossningen igång så sakta. I trädgården blommade till och med snödroppar och vintergäck. Under rätt soliga och varma dagar flyttade också enstaka vildgäss, lärkor och ringduvor. Nattetid var det ännu rätt många minusgrader. Nederbörden var sparsam under hela månaden, endast 17 mm.

En tidig vår drog sedan över våra bygder. Redan den 12 mars visade

En vacker vy om våren. Bilden är tagen vid sjön Lången.

temperaturen 14 plusgrader. Marken var helt snöfri och sjöisarna började bli landlösa. De tidiga vårfåglarna kom i rask takt och på kvällarna började redan koltrasten sjunga. Och tranan, vår nya vårfågel sedan sånglärkan så drastiskt minskat, spatserade så välkommen på fälten.

Sällan någon nattfrost, ja våren kom tidigt i år och vintern blev kort. Veckan efter den 21 mars steg temperaturen ännu mer, upp till 17,7 plusgrader. Sjöarna blev isfria och blåsippor blommade i varma skogsbryn. Det härliga vädret fortsatte hela månaden.

April

Fram till den 20 april var det hela tiden kyligt och dagstemperaturerna låg ofta lägre än under mars. Första veckan låg nattemperaturen nedåt 7–8 minusgrader. Det hände därför inte så mycket i naturens värld.

Kring den 18 april kom en del snöfall. Därefter några lite varmare dagar i samband med åska och rätt mycket regn och dimma. Den 30 april kom vårvärmen med 20 plusgrader. Björk och lönn slog ut och vitsippor lyste i backarna. Fågelsången brusade intensivt därute i naturen.

Maj

En månad med ovanligt lite nederbörd, endast 17 mm. Till följd av första veckans torra, soliga väder gynnades vårbruket. I övrigt var de tre första majveckorna rätt svala, med bara 12–15 grader på dagen och vissa nätter frost ner till 3,5 minusgrader. Vårblommor och lövsprickning utvecklades sakta och detsamma gällde flyttfåglarnas återkomst. Bara trastar och gök ropade flitigt kring Hult. Tornsvalan anlände sent vid månadsskiftet. Efter den 20 maj kom vårvärmen med besked med maxtemperaturer uppåt 26 grader. Allt växte och blommade intensivt. Trast- och starungar var flygfärdiga redan före månadsslutet.

Juni

En mycket blöt inledning på denna svala och ostadiga sommarmånad. Efter några åskknallar öste regnet ner i fem timmar. Bara 5 plusgrader på kvällen i samband med en hård, nordlig vind. 21 mm föll.

I månaden som helhet kom 162 mm regn, fördelat på nästan alla dagar. Största mängderna var koncentrerade till midsommarveckan. Dygnen kring den 17 juni föll 50 mm och dagarna efter helgerna lika mycket. Båda gångerna i samband med åska.

Trots det svala vädret blev vallskörden rekordstor och med lite tur gick det att få ensilagebalarna pressade mellan regnvädren. Blomprakten längs våra vägar var imponerande. I avsaknad av högsommarvärme hade nog tornsvalorna brist på föda i år.

Juli

Månaden inleddes med ett härligt högsommarväder, nästan regnfritt och omkring 22 plusgrader – just som Bergveckan pågick. Alla trodde väl att nu fortsätter sommaren. Men den 8 juli, på Bergveckans sista dag öppnades åter himmelens skyar. Under hela natten och fram till kl 12 föll 53 mm. Det stod vatten i alla kärr och bäckar.

I Emåns dalgång fortsatte störtregnet i ytterligare några dygn, med svåra översvämningar som följd. Trots att regnvädret fortsatte även här i två veckor till, ofta med åska, klarade vi oss utan direkta översvämningar. Jorden blev dock ordentligt vattendränkt efter 136 mm nederbörd.

Den 22 juli begynte ett högtryck växa in över Sydsverige. Det blev en fin sommarvecka med blå himmel och uppåt 27 plusgrader och det gick till och med att torka en del småhö. Mygg och getingar trivdes dåligt denna sommar.

Milt och fuktigt väder gynnade sensommarblommorna. Kerstin Andersson i Hult kunde njuta länge av blomningen.

Augusti

De första fem dagarna bjöd på uppehåll och rätt varmt, därefter fem ostadiga dygn med 43 mm regn. Enbart den 6 augusti kom 28 mm regn i samband med åskväder. Vattendragen flödade kraftigt över. Mellan 11–22 augusti fick vi sommarens stadigaste period med obetydlig nederbörd och skaplig temperatur. Den 19:e mättes 26 plusgrader. Sista veckan dagliga regn som vanligt, och svalare. Den 28:e en klar natt med endast ett par plusgrader.

Tillgången på lingon och blåbär var rätt svag, så också körsbär. Äppelskörden blev rätt god, men mycket maskrik. Vinbären var också rikliga, liksom båda kantarellarterna.

September

Halva månaden bjöd på typiskt höstväder med enstaka regnskurar omväxlat med lite torrare, blåsiga dagar. Efter sommarens envisa regnperiod mognade säden sakta, men nu i början av september tröskades en hel del. Ju längre tiden led desto mer förstörde vildsvinen av återstoden av den otröskade skörden. Efter den 20 september var det kört för säden.

Mycket regn föll, vissa dygn 10–20 mm. Merparten av regnet kom de sista tio dagarna, då 96 mm föll. Åkrarna bar inte längre. Från Halland rapporterades att 257 mm fallit enbart under september. Svåra förluster, inte minst för potatisskörden.

Omkring den 25 september stod lönnen vackert röd och trädgårdens blommor var ännu i full blom, helt sparade av frosten.

Oktober

Under första veckan regnigt och milt.

På sina håll plockades mängder av trattkantareller som gynnades i det fuktiga vädret. Den 7–8 mycket bläsigt och den 10:e drog en kallfront ner från Norrland, med stark nattfrost som följd, som mest 3,5 minusgrader. Alla trädgårdsblommorna strök med. Den hastiga kylan påverkade flyttfågelsträcken. Vråkar och ringduvor i långa band, stora kacklande gåsflokar, men mest imponerande var de väldiga tranflockarna i kvällningen den 10 oktober, då uppemot tusentalet drog mot söder, under ljudliga rop.

Efter den 14:e åter milt med fina soliga höstdagar, lämpliga för trädgårdsarbete och höstplöjning. Den 25:e åter kallare, betesdjuren togs in. Det första snöfallet kom på kvällen under intensiv blåst som ryckte ner de sista löven. Oktober avslutades med 6–7 minusgrader.

Nederbörd 2012

Januari	69 mm
Februari	36 mm
Mars	17 mm
April	66 mm
Maj	17 mm
Juni	162 mm
Juli	136 mm
Augusti	67 mm
September	96 mm
Oktober	63 mm
November	58 mm
December	65 mm
Totalt	852 mm

November

En gråtrist, lugn och dimmig månad, med konstant temperatur mellan 5–8 grader, ingen nattfrost. Solen lyste helt med sin frånvaro. Mer eller mindre regn varenda dag, dock sex dagars uppehåll i mitten av månaden. Innan kylan slog till föll 27 mm regn under två dygn. Sidensvansar invaderade äppelträden och mössen kallare och uthus.

Många vildsvin sköts under senhösten, både vid de otröskade sädesfälten och i större jaktrev med hundar. Vid ett jaktlag i Lädja-Bredhultområdet fälldes åtta djur.

December

Vid månadsskiftet blev det ett extremt väderomslag, från höstdis och plusgrader dygnet runt till verkligtinterväder med minusgrader, ja ända till sträng kyla med ibland temperaturer nedåt 20 minusgrader.

På sina ställen fanns det gott om trattkantareller. Artikelförfattaren har tillsammans med Maja-Stina Einarsson haft lycka i svampskogen.

Den 5 december upplevde Stockholmstrakten ett intensivt oväder med snö och kyla. Både tåg, buss och flyg stod tidvis stilla.

Vi hade en påspädning av snö hela månaden, upp till 21 cm snödjup på julaftonen. Hela december låg ett mäktigt högtryck över Ryssland och Sibirien och en ostadig mild luftström ute på Atlanten med blåst och snö. Sverige låg parkerat mitt emellan dessa luftmassor. Just före julhelgen och framtill nyår pendlade mild Atlantluft och kalla Ryssvindar fram och tillbaka över vårt land. Vid årskiftet smälte snön bort och vägarna blev ishala.

Snörika december. Älgarna avtecknar sig väl i snön.

Kampen om Hjulatorpsån

av Tommy Karlsson

Carl Albin Carlsson var 1915–1931 mjölnare vid Hjulatorps kvarn. "Kalle Möllares" barnbarn Tommy Karlsson har med hembygdsföreningens hjälp forskat i den tvist om fördämningen av ån som till slut ledde till att hans farfar lämnade Hjulatorp.

Det berättades när jag var liten om att min farfar och farmor blev tvungna att flytta från Hjulatorps kvarn efter att ha förlorat en rättslig tvist om tillgång till vattnet i Hjulatorpsån. Men vad det var som verkligen hände förblev oklart tills dess att jag genom Bergs hembygdsförening fick tillgång till protokollen från Vattendomstolen. Med stöd av dessa har jag försökt att rekonstruera händelseförloppet.

Hjulatorps kvarn

Hjulatorps kvarn var belägen vid den gamla vägen mellan Berg och Åby. I samband med att vägen mellan byarna rätades ut i slutet av 1960-talet fick kvarnen, som då stått övergiven länge, tjäna som övningsobjekt för brandkåren och idag återstår endast några dammfundament.

Bakgrund

Enligt en avskrift av ett protokoll från Göta Hofrätt 1681 fanns det redan på 1600-talet flera mindre kvarnar vid Hjulatorpsån. Ån var egentligen inte lämpad för kvarnverksamhet då fallhöjden var låg och för att få tillräckligt med vattenkraft fordrades en uppdämning vid åns början i Bergsjön. Osämja bland de boende vid Hjulatorpsån om hur ån skulle regleras ledde redan på 1800-talet till att frågan blev föremål för rättsliga instanser.

1856 ansökte byborna i Hjulatorps by om att få anlägga en så kallad tullkvarn för mjöl- och sågverksamhet vid ån. Ansökan beviljades och kvarnen förblev i byalagets ägo till 1909 då en egen fastighet kallad Hjulatorps kvarn- och såglägenhet bildades genom en avstyckning från Hjulatorps Carlsgård, Norregård och Nygrannagård. Fastigheten bildades på ömse sidor om ån med huvuddelen på Berg-sidan. Hjulatorps by fick

“Kalle Möllare”, Carl Albin Carlsson, i sin karakteristiska vegamössa, tillsammans med hustrun Ester och barnen Inez och Torsten (Torsten i det lockiga håret till höger).

även ensamrätt på vattenkraften i ån. Denna rätt förlorades dock 1914 efter beslut i hovrätten och häradsrätten.

1857 lämnades tillstånd att ersätta dåvarande hålldamm vid Bergsjön med en ny och högre damm, men den dåvarande mjölnaren vid Hjulatorp valde istället att reparera den befintliga dammen. 1873 beslöt häradsrätten att den nyreparerade dammen skulle rivas bland annat för att göra det lättare att odla upp mossarna längre ner längs ån. Men inte heller den här gången blev det någon rivning.

Carl Albins tid som möllare vid kvarnen

Carl Albin Carlsson köpte Hjulatorps kvarn 1915 efter att tidigare varit anställd som mjölnare vid Ringängens kvarn i Öjaby. Det var alltså året efter det att ensamrätten till vattenkraften förlorats. Att vattentillgången vid Hjulatorps kvarn var begränsad var känt. Mina farbröder har berättat att det krävdes att dammluckorna stängdes nattetid för att vattnet skulle kunna driva kvarnen under dagen. Carl Albin hade planer på en större

utbyggnad av framför allt sågverksamheten. För detta krävdes en jämnare och bättre vattentillgång och även ett större markinnehav främst på den del av fastigheten som gränsade till Skaftenäs. Som ett led i utbyggnadsplanerna började Carl Albin att förstärka hålldammen. Detta var början till konflikten med andra fastighetsägare längs ån.

Twisten

En av de boende i Thorshult skrev 1923 till landsfiskalen i Norrvidinge distrikt och påpekade att Carl Albin både hade reparerat dammen och gjort den högre trots att det tidigare beslutats att dammen skulle rivas och undrade varför man inte sett till att så blev fallet.

Carl Albin svarade att dammen funnits i över 100 år och att han inte under sina åtta år som ägare hört några klagomål om att detta hade orsakat några olägenheter. Efter att de klagande vänt sig till Söderbygdens vattendomstol beslutades att den gamla domen från 1873 om rivningen av hålldammen skulle verkställas, men att det var rimligt att ge Carl Albin erforderlig tid för att genomföra rivningen. Senare samma år meddelade även den dåvarande länsstyrelsen samma sak. Hålldammen revs och senare även den dåvarande dammbyggnaden. Av dokumenten framgår inte vilken konsekvens detta medförde för kvarndriften.

1929 ansökte Carl Albin om att få anlägga en ny och högre hålldamm på samma plats som den gamla och samtidigt göra ändringar i den befintliga dammbyggnaden invid Hjulatorps kvarn. Uppdämningen skulle anpassas till det vattenstånd som rådde under ett normalår. Planerna mötte stort motstånd främst från de som bodde nedanför kvarnen men även från boende kring Hjulatorps by och Carl Albins ansökan överklagades.

Olika meningar

Överklagandet handlades av Söderbygdens vattendomstol samma år. Av protokollen framgår att även de som inte var formellt behöriga inkom med synpunkter. Flera av invändningarna gällde konsekvenserna av regleringen både ovanför och nedanför själva kvarnen. Det var framförallt den ökade risken för översvämningar som påpekades, trots att effekten snarare skulle bli en sänkning av vattennivån. Andra menade att det kanske inte behövdes mer vattenkraft i ån eftersom det fanns andra kraftanläggningar i omgivningarna och några menade att vattendrivna kvarnar snart skulle vara omoderna.

Domslutet

Processen avslutades den 22 maj 1930 när Söderbygdens vattendomstol tilldömde Carl Albin rätten att bygga hålldammen och dammbyggnaden vid Hjulatorp i enlighet med sin ansökan. Carl Albin blev tilldömd att utge viss ersättning till en av dem som överklagat beslutet men de övrigas ersättningsanspråk godkändes inte. I domen står det mycket tydligt vilka vattennivåer som ska gälla och i enlighet med detta sattes märkpinnar upp vid åmynningen.

Vattendomstolens utslag löd:

"Under hänvisning till vad ovan anförts prövar vattendomstolen skäligt lämna sökanden, såsom ägare av Hjulatorps kvarn- och såg, tillstånd att för vinnande av möjlighet att på ett fördelaktigare sätt utnyttja vattenkraften vid sagda anläggning under villkor, som nedan vare stadgade, verkställa reglering av vattnets avrinning ur Bergsjön och Norresjön samt att för dylikt ändamål i huvudsaklig överensstämmelse med det ingivna förslaget dels vid Hjulatorpsåns utlopp ur Norresjön å föreslagen plats uppföra en regleringsdamm och dels verkställa upprensningar i Hjulatorpsån".

Domen överklagades aldrig till Vattenöverdomstolen.

Epilog

Trots att "Kalle Möllare" vann rättsprocessen så valde han att året därpå sälja och flytta från Hjulatorps kvarn. Den troliga orsaken är att han ansåg att processen och de meningsskiljaktigheter som fanns med grannar och andra berörda gjorde det omöjligt att stanna kvar.

För att kunna tillvarata de möjligheter som en bättre vattentillgång skulle ge krävdes även markförvärv också av dem som varit emot dammbygget. Troligen bedömde Carl Albin detta som i det närmaste omöjligt och istället bestämde han sig för att flytta ifrån Hjulatorp 1932.

Senare köpte Carl Albin Carlsson Smedsfors kvarn utanför Orrefors som han drev fram till sin död 1943.

Fotnot: Har du bilder, eller vet mer om Hjulatorps kvarn? Kontakta gärna skribenten på c.tommy.karlsson@gmail.com eller redaktionen för krönikan.

Hälsningar från Amerika

av Bengt Jonasson

Ett vykort från "over there" omkring 1910 med Robert Berg som avsändare, har fått Bengt Jonasson att forska vidare. Brevet är ställt till Bengts far August Jonasson i Hagstad.

Det här gamla vykortet satte redan i pojkåren min fantasi i rörelse. Bildmotiv med texten "Här skulle du vara med så skulle snart slantarna bli mina" påminner om den tuffa men fria tillvaron "over there" som en kontrast till livet i Hagstad.

Perioden 1890–1910 utvandrade 19 ungdomskamrater till far från roten, som omfattade Holma, Hagstad, Ramsås, Fagerås och Geboda. De flesta var från Holma by och är tidigare omskrivna i denna krönika.

Tre bröder

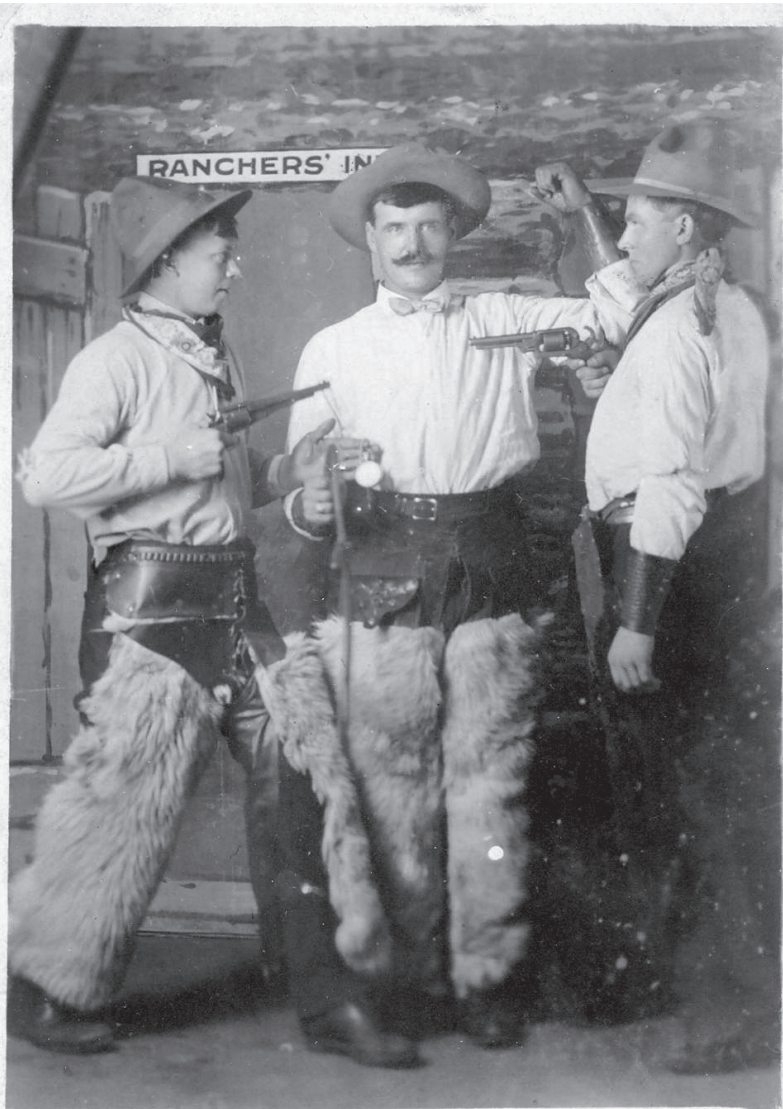
I kamratkretsen ingick även tre pojkar från Hagstad, söner till Sven Magnus Jonasson och Ida Christoffersdotter. Äldste sonen August, född 1882, var först värvad i Karlskrona några år, medan Robert, född 1890, och Gustav, född 1893, reste när de fyllt arton år, som var nedre gräns för utreseattest. Bröderna från Hagstad tog sig efternamnet Berg i Amerika. Vid samma tid uppträder även en Robert Berg, bördig från Sörskog.

Den äldste av bröderna, August, återvände till Sverige 1929, gifte sig med kusinen Elmina från Munkatorp i Tolg och köpte en gård i Åkersände i Öhr. Robert, som skrivit kortet, var bosatt i trakten av Minneapolis. Yngsta brodern Gustav deltog i första världskriget men återvände aldrig.

Kontakt med hembygden

Mina personliga minnen från 1930-talet är att ungdomarna från Holma hade goda brevkontakter med hemmet som även innehöll hälsningar till far. Emigranternas livsöden hade stort intresse och var ett vanligt samtalsämne.

Enligt folkbokföringens utflyttningslängder för åren 1861–1927 utvandrade drygt 300 personer till Norra Amerika från Berg. Av dessa återvände cirka 25 varaktigt till Sverige.

Här skulle du vara
med, så skulle snart
slakterna bli mina

Oscar Palm, folkbildaren

av Thage G Peterson

Oscar Palm, 1908-1966, var fattigstugepojken som blev en respekterad kommunalman, folkbildare och nykterhetskämpe i Berg. Thage G Peterson, tidigare talman och bördig från Berg, tecknar ett personligt porträtt av sin vän och förebild.

Personliga förebilder är viktiga i en människas liv. Möten med goda förebilder påverkar människan i rätt riktning. Jag har i mitt liv ofta hänvisat till två förebilder. Elin Wägner och min morbror Severin i Brantåsa i Moheda socken.

Jag kunde ha lagt till en tredje personlig förebild: Oscar Palm på Annegärde i Berg. Han var sågverksarbetare eller som det hette stapelläggare vid Hörbergs såg vid Furuledet. Han levde enkelt utan varje uns av lyx. Han växte upp under extremt fattiga och ofria förhållanden. Men han blev en av de främsta i Bergs socken. Och en personligt god vän till mig.

Oscar Palm

Folkbildaren

Oscar Palm var demokrat och folkbildare ut i fingerspetsarna. Hans person och hans arbete i föreningslivet i Berg utstrålade demokrati. Jag står i stor tacksamhetsskuld till Oscar Palm. I hans föreningsskola fick jag lära mig mycket om spelreglerna i en demokrati. Han hade ingen formell skolutbildning, men han blev ändå en god lärare för många ungdomar i Berg. Han startade en särskild ungdomsförening för socknens barn och ungdomar, ungdomslogen 2262 Morgonstjärnan.

Oscar Palm lärde ut av sina egna livserfarenheter med tonvikt på att visa hänsyn till och respekt för andra människor och att själv ta ansvar för sina handlingar och sitt liv. Och att hjälpa när andra människor behövde hjälp. Föreningslivet och egna livserfarenheter blev Oscar Palms univer-

Logen Förgätmigej firar 50-årsjubileum 1959. Från vänster Oscar Palm, Olga Palm, Agnes Fasth och Einar Svahn som får diplom överlämnade av Nils Annerud, representant för storlogen.

sitet. Precis som den ryske klassikern Maxim Gorkij som i sina böcker skildrar sitt livs universitet som livets erfarenheter.

Under tre decennier var Oscar Palm en av Bergs sockens ledande kommunalpolitiker och en framstående person i föreningslivet i Berg. Han blev en företrädare som alla i Berg såg upp till med respekt.

Fattigstugan

Oscar Palm började sin klassresa i Fattigstugan, 200 meter väster om Röda Mossen på vägen mellan Björka och Holma. Där inhystes han som nyfödd 1908 tillsammans med sin mor Martha Christina Hörberg. Hon skickades trettiosju år gammal från sitt arbete på herrgården till fattighuset med sina två barn; dottern Augusta åtta år och sonen Oscar, endast sju månader gammal. Efter fem år i fattighuset flyttades modern med barn tillbaka till herrgården som piga.

I 1734 års kyrkolag ålades socknarna att inrätta fattigstugor. I första hand skulle samhällets olycksbarn auktioneras bort på fattigauktioner. Det var gamla orkeslösa människor och faderslösa barn och deras mödrar. Den som begärde lägst ersättning för att "ta hand om" dem klubbades till att ta försörjningsansvaret. De som blev över, som ingen ville ha i sin

Logen Förgätmigej på utflykt den 18 juli 1926, fick bensinslut vid Hok på väg till Jönköping.

tjänst, kom till fattigstugan. Ingen ville ha Oscar och hans mor och syster. Därför skickades de till fattigstugan.

Skräcken att hamna på fattigstugan var stor. Fattigstugan var ett gränsland mellan livet och helvetet på jorden. På fattigstugan blandades de övergivna, de utslagna, de orkeslösa, de gamla, de handikappade, de sinnesslöa och de faderslösa barnen som ingen ville veta av. I djupaste ensamhet. I djupaste fattigdom. I djupaste nöd. I djupaste skogen mellan Björka och Holma.

Min far besökte då och då fattigstugan för att klippa gummor och gubbar. Jag kommer ihåg hans berättelser därifrån. Trasiga till kropp och själ låg de på sina träbriksar med halm eller satt på sina pallar av ohyvlade bräder utmed väggarna. Dag ut och dag in med sömnlösa och vakande nätter fulla med skrikande gamla och gråtande barn. Dödsskrik. Hungersskrik. I denna miljö tillbringade Oscar Palm sina första levnadsår.

Använde sina erfarenheter

Man skulle kunna tro att Oscar skulle ha blivit "märkt för livet" av åren i fattigstugan. Men så var det inte. Det vore lätt att tro att tiden i fattigstugan skulle ha inneburit en mörk livsinställning till samhället. Att

han skulle känna bitterhet mot Bergs socken. Men så var det inte heller. Istället blev han som vuxen en av de främsta demokratiska företrädarna för socknen och för folket i bygden, en företrädare för en kärleksfull och humanistisk människosyn. Inte minst i sitt arbete i fattigvårdsstyrelsen och socialnämnden. Fattigbössan är ovärdig ett modernt samhälle, sa han.

Med sina egna erfarenheter av fattigdomens och klassamhällets brutaliteter in på bara skinnet så stod Oscar Palm alltid rak och klar och positiv och optimistisk på, som det heter, barrikaderna och slogs för sina idéer. Han använde sina mörka egna livserfarenheter på ett positivt och värdigt sätt åt den socken han företrädde och gav sitt vuxna liv.

Brett engagemang

Oscar Palm var under många år arbetarrörelsens och nykterhetsrörelsens främste företrädare i Berg. Bergs socialdemokratiska arbetarkommun och Logen 3986 Förgätmigej av IOGT betecknade han själv som något av sitt andra hem. I dessa två föreningar hade han sin bas för föreningsarbetet och det kommunala arbetet. I arbetarekommunen och i logen fanns hans huvudengagemang.

Men Oscar Palm fanns med i många andra föreningssammanhang av neutral karaktär. Han ställde upp där han behövdes. Han var ordförande i Bergs Badhusförening från starten 1944 och initiativtagare till att en bastu byggdes i kyrkbyn Bergslund. Han var en av de främsta ledarna i Bergslunds Gymnastik- och Idrottsförening, BGoIF, där han utövade både fotboll och orientering. Han var med vid starten 1931 och ordförande i föreningen från 1932. Han var verksam i den frivilliga försäkringskassan. Han sa till mig en gång, att han slet för att få med så många bergbor som möjligt, därför att han hade sett och upplevt för många bergbor som hamnade på bar backe när sjukdom och ohälsa slog till och de var oförsäkrade.

Sökte inflytande

Föreningslivet var Oscar Palms enda chans att förkovra sig och göra sig starkare som människa. Jag talade med honom om detta vid flera tillfällen. Han framhöll då att medlemskapet i IOGT-logen betydde människovärde och kamratskap. Jag tror inte att medlemskapet i logen i första hand var betingat av intresset att bekämpa dryckenskap och supande. Utan det var inflytande, demokrati och folkbildning som han främst var ute efter.

Bergs arbetarkommun den 23 juli 1933 vid möte hos Irma och Erik Svahn i Lädja. Oscar Palm står längst till höger. Bland övriga på bilden finns, stående från vänster: Erik Svahn, Gustav Svahn, (okänd), Gustav Nord, Hanna Andersson, Robert Signal, Alda Svensson, Hugo Strandh (i plommonstop) och framför honom Aldas son Gösta Ek. Därefter en okänd kvinna följd av John och Anna Bergholm, (okänd), Einar Svahn, Herman Svensson och Axel Svahn (med ett barn på armen). Till vänster om Oscar Palm står Albert Ek.

Sittande syns från vänster John Svensson, Hugo Svahn följd av pojken Folke Svahn vid sidan av sin mamma Signe Svahn. Övriga okända.

På Hörbergs såg, i skogen, på åkrarna, på herrgården som pigor och drängar, var man ingenting. Men i Ordenshuset var man med och bestämde. Där var varje medlem något. I Ordenshuset rådde demokrati och människovärde.

Kommunala uppdrag

Oscar Palms kommunala lista är lång. De många och viktiga uppdragen understryker det stora förtroende som han åtnjöt i socknen. Han blev ledamot av kommunalnämnden – kommunens styrelse – 1936 och dess vice ordförande några år senare. Vid valet 1938 till den nya kommunfullmäktigeinstitutionen valdes han som ledamot.

År 1946 blev han fattigvårdsstyrelsens ordförande och skolkassör i Bergs kommun. Det frivilliga brandförsvaret i Berg leddes redan från 1930-talet av Oscar Palm. Han var brandchef. När Sverige fick en ny brandlag och brandstyrelse infördes så blev han dess ordförande 1945. Sedan kommunsammanläggningen till Lammhults kommun sett dagens ljus så blev Oscar Palm ledamot av kommunalfullmäktige, kommunalnämnden och ordförande i socialnämnden. Byggandet av det toppmoderna ålderdomshemmet Värendsgården tog Oscar Palm som en personlig seger för åldringsvårdens humanisering. Han var ordförande i byggnadskommittén och la ner ett erkänt omfattande arbete för att det skulle bli så bra som möjligt för åldringarna i kommunen. Han ville att man skulle kunna se tydliga skillnader mellan gårdagens och dagens socialvård. Jag tror att han tänkte på hur det var i fattigstugan vid Rödemosse. Han bar ju på egna erfarenheter

Oscar Palm engagerades också i kyrkliga frågor och var ledamot av kyrkorådet i Bergs församling och ledamot av pastoratsrådet för Bergs och Ormesbergas församlingar. När den nya pastoratsindelningen Aneboda, Asa och Bergs församlingar infördes 1962 blev Oscar Palm ledamot av pastoratsstyrelsen.

Uppdragen innebar att många människor sökte sig till Oscar Palm för att få råd och hjälp. Han blev inte bara småfolkets ombudsman utan också bondefolkets. Man visste att Oscar Palm kunde och ville hjälpa och bistå med inlagor, deklarationer, tidningsinsändare och klagoskrifter av olika slag. Man kände i socknen till när man hade matraster på sågverket. Vissa dagar kunde det bli köbildning för att få prata med Palm. Oscar Palm besatt en god stilistisk förmåga. Han var skicklig i att formulera budskap i tal och skrift. Det värdesattes på tidningarna Kronobergarens, Växjöbladets och Smålandspostens redaktioner i Växjö.

Åsikter måste brytas

Jag vill särskilt lyfta fram ett par av Oscar Palms egenskaper:

Han hyllade debatten och de olika åsikterna.

Han menade: Stryp aldrig debatten. Det är de delade meningarna som för utvecklingen framåt. Vårda det fria ordet. Klanka inte på dem som för fram obekväma och kritiska åsikter. Stå istället upp för dem som vågar ta till orda. Oscar Palm var en det fria ordets företrädare.

Jag kommer ihåg en häftig diskussion i IOGT-logen om bibliotekets bokinköp och öppettider, en diskussion som Oscar Palm sammanfattade

Värendsgårdens byggnadskommitté blomsterhyllades vid invigningen 1959. Från vänster Edvin Johansson, Baggansås, Gösta Rydh, Lammhult, Karl Petersson, Lammhult, Edvin Ståhl, Lammhult, Oscar Palm, Annegärde (ordförande) och kommunalkamrer Lars-Erik Wirehn, Lammhult.

med att säga: När det råder en så här stark och enig kritik så måste vi naturligtvis ta åt oss kritiken och ändra på den rådande ordningen. Oscar Palm var en lyssnare.

Annegärde

År 1935 köpte Oscar Palm torpet Annegärde. Fattigstugepojken blev egendomsägare i Bergs socken. Gårdsköpet tyckte han var en viktig händelse i sitt livs klassresa. På Annegärde bodde Oscar med sin hustru Olga, född Bergholm från Kyrkhemmet vid Bergs kyrka, fram till 1965 då de flyttade till Lammhult. På Annegärde fostrade de barnen Kjell, Barbro och Inger.

Familjen Palm samlad på Annegärde: Från vänster Inger, Kjell, Oscar, Barbro, samt Olga, som fyllde 50 år, sittande i mitten.

Elisabet Cárcamo Storm döpte i juli 2007 Jakob Elias Tiedt i Lädja missionshus. På bänken sitter storebror Jannik.

Lädja Missionshus

av Anna-Karin Göransson

Missionshuset i Lädja är den enda byggnad som minner om väckelserörelsen i Bergs socken. Kanske får byggnaden nu en renässans som samlingslokal, då Bergs kyrka är stängd? Det kan därför finnas ett intresse att få veta lite mera kring missionshusets historia. Anna-Karin Göransson, tidigare bosatt i Lädja Trulsagård, berättar med utgångspunkt från ett skolarbete.

Vårterminen 1994, mitt sista år på Katedralskolan i Växjö, gjorde jag ett specialarbete som handlade om Lädja Missionshus. Här följer några kortare utdrag av arbetet. Jag cyklade förbi den här mycket speciella byggnaden varje dag på väg till och från skolbussen, och jag upplevde

Lädja missionshus.

att det aldrig eller mycket sällan förekom någon verksamhet där. Många funderingar kring huset dök upp i mitt huvud, och pappa inspirerade mig att "forska" lite kring kapellet.

Varför ligger det just där? När byggdes det? Vilken verksamhet har förekommit? Varför förekommer det så lite verksamhet nu?

Bakgrunden

Missionsvänner från Vrigstad och Stockaryd ville bygga ett missionshus någonstans i gränstrakterna kring Kronobergs och Jönköpings län för att så småningom starta en församling. När Robert Karlsson från Lädja skänkte tomten Fridhem till KLM (Kronobergs Läns Missionsförening) den 27 oktober 1917, bestämde man sig för att bygga där. Det var inte KLM som stod för bygget, även om de ägde tomten. Istället var det lantbrukare August Pettersson i Harveryd utanför Vrigstad, handlaren Svensson i Stockaryd och pastor G. Isaksson i Vrigstad som stod för insamlingen av pengar till bygget. På sommaren 1921 började man bygga och den 30 oktober samma år skedde invigningen.

Därefter överlämnades även huset i KLM:s ägo, och de ägde det fram till 1970. Då ville Missionsförsamlingen i Lammhult, vilken nu som närmaste församling hade ett visst ansvar, sälja och det blev auktion. En

del Lädjabor ville köpa det för att ha det som sädesmagasin. Men det var Rune Liljengren, en aktiv missionsvän från Berg, som ropade in huset för 7 000 kr. En man frågade Rune efteråt om köpet inte varit uppgjort.

–Jo, det var uppgjort med Gud, svarade Rune. Rune ägde det sedan fram till 1989 då han sålde det till Tolgs Missionsförsamling, som fortfarande är ägare.

Nuvarande form

Lädja missionshus är numera gult med bruna knutar och ett rött plåttak. Det har troligen varit gult redan från början (ofta byggde man kyrkans olika byggnader i en annan färg än rött för att skilja dem från vanliga hus), men har tidigare haft vita knutar och tegeltak. Byggnaden är cirka 9,5 x 8 meter. Det är byggt i typisk 1920-tals stil och mycket är fortfarande oförändrat. Bara ett fåtal renoveringar har gjorts, som exempelvis att slipa om golvet, yttre målning och byte av tak ett par gånger. Man har till och med kvar de gamla tvinnade elledningarna.

Fönstren är kopplade, med dubbelglas och i spetsbågestil, precis som de har varit från början. Invändigt består huset av endast en stor sal. Det är en väldig rymd där inne med cirka fem meter i takhöjd, och det finns plats för 150–200 personer. Inredningen består av ett podium, två orglar och ett antal bänkar av så kallad Hovslättsmodell, en vanlig modell i missionshusen. I övrigt är det sparsamt utsmyckat på väggarna med endast ett träkors längst fram och en tavla på den östra väggen. Den gamla kaminen, som man hade för uppvärmning står också kvar och fungerar. Det är en mycket enkel plåtkamin, där man ser röret gå ut i taket. För att sprida värmen har man på senare tid satt upp en elektrisk fläkt ovanför kaminen.

Ingen egen församling

Det blev aldrig någon egen församling med egen pastor i Lädja eller Berg. I stället kom det regelbundet resepredikanter från KLM, ungefär en gång i månaden. Man hade också mötesserier, och då stannade predikanterna ungefär en vecka i taget och ordnade möten varje kväll. Husrum fick de hos Vega och Einar, ett par som bodde i närheten av missionshuset. Det var också Vega och Einar som såg till att det var uppeldat och varmt i missionshuset till mötena. Predikanterna gick runt i husen och bjöd in folk.

Det kom mycket folk till mötena eftersom även de som inte var mis-

Möte i missionshuset i april 1994 med predikanterna Stina Svensson och Birgitta Berggren

sionsvänner gick dit. Man gick ofta mer för gemenskapens skull, och för ungdomarna fanns det just inte så mycket annat att göra. Det var alltså inte så många som blev "frälsta" men det fanns också några Lädjabor som "vittnade" om sin frälsning.

Börje Kaldéus var resepredikant på 1940-talet. Han var knappt 20 år när han, efter att ha varit dräng, övergick till att vara predikant. Han tjänade också lite mer på detta, 50 kronor i månaden mot tidigare 30 kronor i månaden. Trots allt var det en hel del slit med predikantjobbet. Börje predikade rätt ofta i Lädja missionskapell och under de perioderna bodde han i Tolg. Under sommaren cyklade han, och på vintern fick han använda sparken för att ta sig till missionshuset i Lädja. Han fick själv elda i kaminen för att få upp värmen i huset. Det tog sin tid eftersom huset är stort. Sedan gick han runt i byn och bjöd in folk. Börje var en omtyckt pastor, men trots det kom det inte fler än 10–15 personer på mötena under den tiden.

Sparsamt använt

Idag (1994) används inte missionshuset i någon större utsträckning. Det är bara liv och rörelse där ett par gånger om året. Söndagen den 17/4 var det ett möte och då var jag där. Det var 17 personer inklusive mig och

Inredningen av kapellet är närmast spartansk med ett enkelt kors på väggen.

min familj. De flesta var dock inte från Bergs socken, och det var inte fler än vi från Lädja. Alla blev varmt välkomnade av Rune Liljengren. Han avbröt sig till och med i en text för att hälsa de sist anlända välkomna. Det var överhuvudtaget en hjärtlig och familjär stämning. Det var två kvinnliga predikanter som sjöng och spelade och som avlade vittnesbörd. Det hela var ganska improviserat men för den skull inte oorganiserat. Mötet varade en dryg timme och efteråt severades kaffe som dracks i kyrksalen. Predikanterna skulle sedan direkt vidare på ett nytt möte, och en av deltagarna skulle också på ytterligare ett möte. Nu liksom förr går man inte bara på mötena för trons skull, den sociala delen är fortfarande väldigt viktig. Som en dam uttryckte sig "jag har släktingar och vänner i Missionskyrkan och så har jag släktingar och vänner i Ulriksbergskyrkan så jag får hinna med att springa runt lite här och där".

Det finns säkerligen flera orsaker till att någon frikyrkoförsamling aldrig etablerades i Lädja eller Berg: närheten till stiftstaden Växjö, att Bergs församling hade en stark präst i Alfred Ekedahl, en stark tradition av gam-

Lisa och Rune Liljengren

malkyrklighet och att de ledande bönderna inte lät sig övertygas.

Att huset står kvar i oförändrat skick är främst tack vare Rune Liljengren som fram till sin död såg till att huset bevarades som ett missionshus och han ansvarade också för att det förekom verksamhet där, om än i ganska ringa omfattning.

Dagsläget

Nu (2012) förvaltas huset av Runes son Bo-Evert Liljengren. Tolgs missionsförsamling har endast några få medlemmar. Huset behöver renoveras. Det har församlingen svårt att klara av och någon form av stöd behövs.

Under 2000-talet och framför allt under Bergveckan har där förekommit olika verksamheter: föredrag, modevisning, musik, heliga danser med mera. De senaste åren har man firat julbön på julafton i ett nästan fullt missionshus. Lokalen har också i vissa andra sammanhang fått ersätta den för tillfället stängda kyrkan, en vigsel och två barndop har förrättats.

Min slutsats är att huset är en tillgång, både som kulturbyggnad och som samlingslokal, för i första hand Lädja by, men också för hela Bergs socken.

Fastighetsaffärer 2012

Fastigheter i Berg som bytt ägare under året. Uppgifterna är hämtade från Lantmäteriet.

Berg 11:1. Säljare: Johan Helldén. Köpare: Lars Peter Andersson och Jessica Choi Lundblad. Pris 675 000 kronor (avser flera fastigheter).

Berg 3:6. Säljare: Johan Helldén. Köpare: Lars Peter Andersson och Jessica Choi Lundblad. Pris 675 000 kronor (avser flera fastigheter).

Bergs-Söreskog 1:18. Säljare: Anna Lisa Helene Persson och Karin Inga Birgitta Hansson. Köpare: Lars-Göran Gustaf Henrik Persson. Pris 600 000 kronor.

Bergs-Söreskog 2:1. Säljare: Amandus Patrik Hugo Hammargren och Ingrid Maria Caroline Andersson. Köpare Patrik Oscar Anderberg och Veronika Marie Emmeli Ingolf. Pris 1 497 000 kronor.

Boanäs 1:2. Säljare: Ann Birgitta Davidsson, Pia Birgitta Davidsson och Dan Ove Davidsson. Köpare: Jesper William Broberg och Åsa Cecilia Wolgast Broberg. Pris 2 600 000 kronor.

Ernatorp 1:3. Säljare: Kent Villy Eng. Köpare: Solveig Irene E Karlsson Eng. Gåva 1/2.

Ernatorp 1:4. Säljare: Kent Villy Eng. Köpare: Solveig Irene E Karlsson Eng. Gåva 1/2.

Holma 1:7. Säljare: Ulrich och Sandra Janz. Köpare: Peter Lars Mikael Eliasson och Åsa Yvonne Eliasson. Pris 1 325 000 kronor.

Ingelstorp 1:12. Säljare: Bengt-Ivar Petersson 1/2. Köpare: Majken Inga-Lisa Petersson, Susann Anette Christina Lundin och Claes Jonas Patrik Blomendal. Gåva 1/4.

Ingelstorp 1:21. Säljare: Susan Kaae Rasmussen. Köpare: Solveig Elvy Monika Löfvall. Pris 150 000 kronor.

Ingelstorp 1:8. Säljare: Bengt-Ivar Petersson 1/2. Köpare: Majken Inga-Lisa Petersson, Susann Anette Christina Lundin och Claes Jonas Patrik Blomendal. Gåva 1/4.

Lädja 1:8. Säljare: Torben Larsen. Köpare: Tomas Holmlund och Anna Ulrika Holmlund. Pris 800 000 kronor.

Lövhus 2:5. Säljare: Jan Erik Torsten Karlsson. Köpare: Jan Karlssons dödsbo. Arv.

Lövhus 2:8. Säljare: Karl Martin Svenssons dödsbo. Köpare: Pia Gun

Margaretha Engström, Nils Anders Engström. Pris 5 050 000 kronor.

Matkull 1:10. Säljare: Bertil Karlsson. Köpare: Johan Fredrik Bagge. Pris 320 000 kronor.

Toragård 3:2. Säljare: Folke Erik Verner Eriksson och Gunda Greta Inggerd Eriksson. Köpare: Wilhelm Bode och Edelgard Bode. Pris 500 000 kronor.

Hänt i Berg 2012

En sammanfattning av året som gått, i stort och smått.

Januari

15 januari: Julen dansades traditionsenligt ut på kyrkbacken, med förutom dans kring granen även korv och glögg, samt godispåsar till barnen.

Februari

5 februari: Projektdag för Lärande bygd, som fortsatte under hela 2012.

8 februari: Första planeringsmötet inför årets Bergvecka. Som vanligt välbesökt och som vanligt med många idéer.

Februari: Leader projektet Branding Berg avslutades och kunde i sin slutrapport bland annat inkludera ny hemsida för Berg, en broschyr om vår bygd samt ett ungdomsprojekt som utmynnade i en studieresa till Holland.

Mars

8 mars: Vernissage för utställningen "Jag är en kvinna" på Lilla Björka. Utställare Astrid Dalum, Annkristin Andersson och Sara Hansson. Utställningen hölls öppen under två helger. Totalt hade utställningen 150 besökare

13 mars: Informationsmöte om bredband i de delar av Bergs socken som ännu inte involverats i något fiberprojekt, dvs Berg, Ernatorp, Torset, Hjulatorp, Sörskog, Bredhult, Matkull, Sandvik och Vrån. Gäst Jonas Ekstedt från Ör-Ormesbergas byanät. Mötet utmynnade i att Bredband i Berg Södra ekonomisk förening bildades, med syfte att erbjuda alla i området fiberanslutning. Till ordförande valdes Birgitta Hansson, Sörskog.

Röda korset som under året fyllde 70 år arrangerade musikcafé i samarbete med kyrkokören. De insamlade pengarna gick till Röda korsets vårsamling.

Scouternas midsommarfirande vid scoutstugan har blivit något av en hemvändardag. Här bjuds också på traditionell dans kring midsommarstången.

Sommarutställningen "När knoppar brister" på Lilla Björka.

15 mars: Avslutningskväll för projektet Branding Berg, där projektledarna Cecilia Hedstig och Sofia Asplund bland annat presenterade den nya hemsidan.

16 mars: Middagsbjudning på Lilla Björka med temat Kroppen. Ingår i projektet Lärande bygd.

April

15 april: Röda korset och kyrkokören samt barnkören ordnade ännu en gång ett populärt musikcafé i bygdegården, med sång, musik och kaffeservering samt i år även ett plantlotteri. Intäkterna på 5 857 kronor gick till Röda korsets vårinsamling.

21–22 april. Våryra i Berg, med utställningar och aktiviteter på flera platser i socknen. Våryran hölls i samarbete med Tolg och Ör. På lördagskvällen ordnades gemensam picknick i bygdegården.

30 april: Valborgsmässofirande vid Bergs hembygdsgård. Årets vårtalare var Cissi och Lalle Hedstig.

Maj

5 maj: Biskop Jan-Olof Johansson gästade Lilla Björka och berättade om prästdöttrar i Småland.

19 maj: Elin Wägnerdagen, i år med Birgitta Wistrand, ordförande i Fredrika Bremer-förbundet som gäst.

26 maj: Lädja badplatsförening ordnade heldagsutflykt till kulturreservatet Åsens by i Aneby kommun. I strålände försommarväder slöt cirka 30 personer upp. I Åsens by väntade rundvandring med guide.

Juni

2 juni. Premiär för Stallbion på Lilla Björka: Massor av bra film av eller om kvinnor. Ett 70-tal personer såg på film, lyssnade på filmaren Astrid Askberger och skön musik av Skäggiga damen.

2 juni: Premiär även för årets föreningscafé, varje månad på Lilla Björka. Bergs hembygdsförening och Stiftelsen Gustafs Bjursjö var värdar.

11 juni: EM-fotboll på storbild i bygdegården. Sveriges första match, mot Ukraina.

23 juni: Midsommarfest vid scoutstugan. Som seden bjuder med lekar och dans kring midsommarstången.

30 juni: Vernissage för årets sommarutställning på Lilla Björka "När knoppar brister", måleri och keramik av Sonja Strömkvist Blycker, med avslutning 5 augusti.

Äventyrsspelet Lodgha drog många barn till Lädja under Bergveckan, även om figurerna kan vara skräckinjagande. Här Mats Persson och Anders Strand.

Mopedrallyt är fortfarande en rejäl publikdragare på Bergveckans inledande dag.

Åsa Svensson berättade pedagogiskt om de olika färdigheter hennes unga ryttare visade upp vid riduppvisningen i Hösa-torpet under Bergveckan.

30 juni: Bergveckan inleds traditionsenligt med vernissager på många håll och mopedrallyt med start vid Caltex-macken.

Juli

1 juli: Medeltidsspelet Landet Lodhga lockade rekorddeltagande på första söndagen i Bergveckan. Lädja fylldes av barnfamiljer och 270 starter skedde i rollspelet.

5 juli: Säsongspremiär för Sommarkvällar på Lilla Björka med föredrag på temat natur, miljö och odling. Först ut var Maria Richter Simsek som talade om framgångar och utmaningar i projektet Lärande bygd.

6 juli: Scouterna ordnar skogsbio en magisk kväll under Bergveckan. Filmen Simon och Ekarna visades klockan 23 i skogen utanför scoutstugan.

7 juli: Bergveckans fest i bygdegården bjöd i år på helstekt gris, tillsammans med pub och musik av Cover up. Maxantalet 80 personer kom till matbordet och många fler strömmade till under kvällen.

8 juli: Bergveckan avslutas med bland annat bakluckeloppis och Lädjalloppet. Veckan sammanfattades senare som mycket lyckad, tack vare perfekt utställningsväder och ett varierat program.

11 juli: Sommarkväll på Lilla Björka med Maja Söderberg, Tolg, matdebattör.

18 juli: Sommarkväll på Lilla Björka med Karl Johan Krantz som talade om kulturlandskap i förändring.

20 juli: Årets slättergille i hembygdsgården. Det finns de som fortfarande vet hur man hanterar en lie!

21 juli: Körkonsert med fika på Kaffebönan i bygdegården. LTH-kören gästade.

25 juli: Sommarkväll på Lilla Björka med fotografen Åsa Nyhlén som talade kring temat Stenmuren berättar Smålands historia.

Augusti

18 augusti: Pub-kväll i enkel miljö med irländsk musik i Skyttepaviljongen. Skytteföreningen arrangerade.

18 augusti: Hembygdsföreningens uppskattade rotevandring var i år förlagd till Ernatorps rote.

25 augusti: Bergmästerskapen i fotboll på planen i Berg.

September

21 september: Utvärdering och fest för arrangörerna av Bergveckan. Ett tack till dem som lagt ner mycket arbete på ett krävande arrangemang.

Helstekt gris från Kännestubba blev en populär nyhet på Bergveckan den avslutande helgen. Alla platser fylldes.

22 september: Skördefest i Lädja skola, arrangerad av badplatsföreningen. Sopplunch och auktion på vad årets skörd givit. Hälften av behållningen gick till Läkare utan gränser.

29 och 30 september. Synvända, två dagars inspiration kring hållbart skogsbruk, jordbruk, biodling, byggeri, förädling, vilda växter med mera, arrangerades av Leaderprojektet Lärande bygd och Permapilot. Totalt deltog 240 personer i samtal, föreläsningar och praktiska workshops. Syftet var att öka kunskap om, och stärka nätverk med intresse för hållbar landsbygdsutveckling, omställning och permakultur i regionen.

30 september: Årets stipendieutdelning för Torsten och Maria Magnusson-stipendiaterna, se sidan 55.

Oktober

14 oktober: Föredrag om Flory Gate – konstnär, odlare, vän på Lilla Björka.

14 oktober: Stödgruppen Öppen kyrka i Berg uppmärksammade med en ljusmanifestation att det är tre år sedan Bergs kyrka stängdes på grund av mögel.

Oktober: Bredbandsprojektet i norra sockendelen, Lädja med omnejd, är klart. 70 hushåll är anslutna till föreningens fibernät. Då själva nätet var klart återstod fortfarande en hel del pappersarbete innan hela projektet var i hamn.

November

5 november: Sockenstämma med sedvanliga årsmötesförhandlingar. Lars-Erik Persson omvald som ordförande. Utmärkelsen Årets Bergbo tilldelades Birgitta Hansson och Bengt Göransson bland annat för sitt arbete i styrgruppen för bygdens leaderprojekt. Efter stämman föreläsning kring regional matkultur med provsmakning.

10–11 november: Kunskapsfestival i Bergs bygdegård där det bjöds på ostystning, korvstoppning, tysk matlagning, bakning för barn och kurs i matlagning för herrar. I salen erbjöds såväl pyssel, hantverk och kunskap om gamla ting som föreläsningar och ringdans.

December

8 december: Röda korset höll adventsfest och firade också kretsens 70-årsjubileum. En fullsatt bygdegård fick se traktens barn och ungdomar i ett luciatåg lett av Sara Ericson och Mimmi Pehrsson. Auktion, lotterier m m inbringade totalt 20 325 kronor.

12 december: Bredband i Berg Södra höll informationsmöte i Bergs bygdegård för 73 medlemmar. Projekteringen är nu gjord och de flesta papper klara. Grävningen beräknas börja våren 2013 och vara klar under hösten/vintern samma år.

Vildsvinsjakt
den 15 december,
med lyckat
resultat.

Marianne Enge Schwarz (t. v) framför sitt galleri Glashuset som under Bergveckan bland annat visade gamla bröllopsbilder.

Peter och Eva Valente vid Svenska tras-mattors utställning.

Lena Svensson, en av Vi 10, i Laggår'n i Lådja.

Maria Ahl Zanier visade under Bergveckan sitt eget måleri, men håller också kurser och work shops under hela året.

Lärande bygd säger adjö!

av Maria Richter Simsek

Lärande bygd, det största av de projekt inom Leader Linné som hittills genomförts i Berg, har avslutats. Projektledaren Maria Richter Simsek summerar.

Nu är det två-åriga Leaderprojektet Lärande bygd avslutat. Vi är många som är väldigt nöjda med arbetet i och utanför bygden.

Här är fyra röster ifrån bergbor om projektets resultat:

"Berg har blivit mer kända för att vara aktiva och samarbetande".

"Samarbetet med Ormesberga, Tjureda, Tolg och Åby har växt."

"Bygdens folk har kommit närmare och lärt känna varandra på tvärs över generationer och kunskapsområden".

"Projektet har skapat mer hemkänsla och en levande socken".

Daniel Larsson, Elwy Löwall och Sofia Asplund på studieresa i Danmark.

Kunskapsutbyte

Om man tycker om siffror, så har projektet under två års tid haft 1 035 deltagare i olika evenemang och 481 personer har deltagit i kunskapsutbyten, Två kunskapsfestivaler, en konferens Synvända, två säsonger av Lärande sommarjobb för 20 ungdomar från Berg, odlingskurs för 30 personer, samt åtta middagsbjudningar med Elin Wägner-tema har arrangerats. Kunskapsbanken är igång och en studieresa har arrangerats för fem bergbor till Danmark. Vi har också hjälpt grannsocknarna med idékvällar och inspiration, samt gjort en stallbiograf och fotoutställning på Lilla Björka. Vi har skapat flera samarbeten och syns med utställningar och föreläsningar i Karlstad, Järna, Östersund och på en hel del fler platser.

Hur kommer vi se att spår av Lärande Bygd framöver? Under våren fortsätter föreningskafé på Lilla Björka med olika föreningar i Berg som värdar. I vår och sommar blir det certifieringskurs i permakultur, ett

Konferensen Synvända kring hållbar landsbygdsutveckling och permakultur, lockade ett par hundra personer till Bergs bygdegård.

resultat av konferensen Synvända, för 20 personer på Lilla Björka och gården Hassla utanför Lenhovda. Lärande sommarjobb fortsätter mycket troligt med tio nya ungdomsjobb där fem av våra föreningar i Berg är arbetsledare. Kunskapsbanken går under våren från by till by och dokumenterar och samlar in information. I höst så blir det förhoppningsvis en tredje Kunskapsfestival, om vilja och engagemang finns hos bergborna. Det verkliga resultatet av projektet kommer vi inte kunna se förrän om fem, tio år i hur bergborna hanterar de förändringar som väntar oss i framtiden.

Framtiden får visa

Den största succén för Lärande Bygd är inte siffror eller evenemang utan de relationer, vänskaper och gemenskap som projektet möjliggjort med sina mötesplatser och arrangemang. Det är gemenskapen som kommer att göra den stora skillnaden i framtidens Berg och bestämma förutsättningarna för oss att fortsätta leva och verka i Berg.

Slutrapporten hittas på www.bergsocken.se och där kan du också läsa och se bilder ifrån studieresan som gjordes i november.

Avslutningsvis, tack för allt ideellt engagemang och initiativ som gjort projektet ännu bättre än vi kunnat planera för eller förutspå!

Deltagare i alla åldrar fick lära sig binda kransar.

Kunskapsfestivalen 2012

Bergs andra kunskapsfestival, ett arrangemang som ingått i Lärande bygd, blev till en hel helg av lärdomar, inspiration och samvaro. Helgen lockade både unga och äldre till bygdegården, där det i köket bjöds på ystning, korvstoppning, tysk matlagning, bakning för barn och kurs i matlagning för herrar. I salen erbjöds såväl pyssel, hantverk och kunskap om gamla ting, som föreläsningar och ringdans.

Marita Pehrsson visade konsten att ysta.

Jenny Hansson ordnade aktiviteter för barn på temat återvinning.

Bosse Ivarsson lärde ut hur man stoppar korv.

Stipendiaterna Amelie Sandström, Karin Fogelström, Cathrin Andersson, Emil Sivertsson och Johan Hedberg vid stipendieutdelningen.

Årets Magnusson-stipendiater

av Lars-Göran Hedstig

För femte året delades stipendier ur Torsten och Maria Magnussons stiftelse ut. Årets utdelning ägde rum i Lammhults kyrka i samband med gudstjänsten den 30 september, anförd av Annika Stacke.

Flera passande musikstycken, framförda på tvärflöjt och gitarr av Lovisa Tillmar och Lars-Erik Andersson, ramade in utdelningen på ett förtjänstfullt sätt. Utsökt måltid intogs i församlingshemmet där stipendiaterna sedvanligt fick berätta om sina studieval och framtidsvisioner. Tyvärr kunde inte grundaren Inge Magnusson delta detta år men sände en varm hälsning och överlät åt styrelsen att agera utfrågare efter bästa förmåga.

Årets stipendiater:

Amelie Sandström, Bredhult. Fysisk planering. Blekinge Tekniska Högskola i Karlskrona

Karin Fogelström, Berg. Juridik. Lunds universitet.

Cathrin Andersson, Lammhult. Läkarprogrammet. Göteborgs universitet.

Emil Sivertsson, Asa. Direktör. Tillskärarakademin i Göteborg.

Johan Hedberg, Aneboda. Teknisk matematik. Lunds Tekniska Högskola.

Personnotiser 2012

Födda

Otto Erik Lindfors, son till Sofia Asplund och Oskar Lindfors, Lädja, född den 17 januari.

Klara Anna Elly Andersson, dotter till Camilla Einarsson och Mikael Andersson, Hultäng, född den 10 oktober.

Joel Emanuel Anton Sandgren, son till Sandra och William Sandgren, Bjursjö, född den 14 november.

Konfirmerade i Berg

Hanna Olofsson, Bråt, Ellen och Moa Sand, Ernatorp, Marcus Skogström, Bergs säteri, Anton Andersson, Bredhult.

Döda

2 juni: Jan Karlsson, Lövhult, född den 4 januari 1948.

22 juni: Anna-Lisa Karlsson, Lädja Furuledet, född den 11 december 1926.

Personer från andra församlingar som gravsatts i Berg

Gunilla Skogström, Lammhult, tidigare Bergs säteri, född den 22 juli 1926, död den 23 februari 2012.

Gösta Hansson, Lammhult, tidigare Berg, född den 12 september 1925, död den 24 mars 2012.

Rolf Johansson, Ugglehult, född den 1 februari 1942, död den 10 augusti 2012.

Ingrid Andersson, Lammhult, tidigare Hult, född den 1 juli 1930, död den 17 augusti 2012.

Äldst i Berg

Äldst i Bergs socken var vid årsskiftet Erik Gustavsson, Rösås, född den 15 juni 1919 och den äldsta kvinnliga invånaren var Inga-Maj Rohlin, Slätthult Grönelid, född 6 augusti 1919.

Befolkningssiffror

Antal invånare i Bergs gamla församling var vid 2012 års slut 486 personer, fördelat på 255 män och 231 kvinnor.

Innehåll

Verksamhetsberättelse 2012	1
Rar lappuggla vid Rödemosse av Mikael Persson	6
Indelningsverket i Berg av Karl Johan Krantz	9
Väder och natur 2012 av Erik Andersson	18
Kampen om Hjulatorpsån av Tommy Karlsson	24
Hälsningar från Amerika av Bengt Jonasson	28
Oscar Palm, folkbildaren av Thage G. Peterson	30
Lädja missionshus av Anna-Karin Göransson	37
Fastighetsaffärer 2012	43
Hänt i Berg 2012	44
Lärande bygd säger adjö! av Maria Richter Simsek	52
Årets Magnusson-stipendiater Lars-Göran Hedstig	55
Personnotiser 2012	56

Pris: 75 kr

ISSN 0281-912

Krönikan ges ut av Bergs hembygdsförening
Föreningens bg: 394-8247

Krönikan tillhandahålles genom:

Bengt Göransson
Lädja Trulsagård 3
360 30 Lammhult
tel: 0472-750 27,
070-5477954

Rolf Svahn
Härlöv Skräddaregård 4
342 92 Alvesta
tel: 0472-420 94

Alla årgångar av krönikan
från 1944 och framåt finns
att köpa.

De tre senaste till åsatt pris
och tidigare årgångar för
20 kr.

Hela upplagan 1944-2006
för 800 kr.